

РОЗДІЛ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.3

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-5/67>

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

SOME ISSUES OF PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES IN THE SPHERE OF ECONOMIC ACTIVITIES

Богданова В.А., студентка IV курсу*Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету***Проскурня В.А., студент IV курсу***Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету***Полуніна Л.В., к.ю.н.,****доцент кафедри кримінальних розслідувань
Державний податковий університет**

У статті, на підставі вивчення чинного законодавства та аналізу наукових робіт, визначено загальнотеоретичні основи виявлення та розслідування правопорушень у сфері господарської діяльності. Констатовано, що кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності становлять економічну небезпеку для держави, оскільки більшість зазначених кримінальних правопорушень вчиняються особами, які чітко усвідомлюють законодавче регулювання того чи іншого виду господарської діяльності.

Також зосереджено увагу на основних проблемах та способах виявлення та усунення протидії розслідуванню кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Охарактеризовано класифікацію кримінального правопорушення у сфері господарської діяльності. Зроблено акцент на питанні процесуальних дій, які пов'язані зі збором та аналізом доказів, а також на необхідності використання результатів судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

Встановлено, що кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності становлять велику суспільну небезпеку для економіки, оскільки характеризуються комплексністю, латентністю, поширеністю та різноманітністю форм прояву. Зазначено, що якісна підготовка слідчих та оперативних працівників дозволить правоохоронним органам працювати на випередження та не дасть злочинцям досягти злочинного наміру.

На основі досліджень, зроблено висновок, що для нормального функціонування економіки в умовах її розвитку та трансформації необхідно гармонізувати законодавство, яке регулює економічну діяльність, відповідно до сучасних проблем у сфері економіки, проаналізувати фактори, що ускладнюють протидію кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності та розробити нові методи боротьби із зазначеними кримінальними правопорушеннями.

Ключові слова: господарська діяльність, кримінальні правопорушення, економічна злочинність, розслідування, протидія, проблеми протидії, виявлення правопорушень, докази, слідчі (розшукові) дії, експертизи.

In the article, based on the study of the current legislation and the analysis of scientific works, the article defines the general theoretical foundations for the detection and investigation of offenses in the field of economic activity. It is stated that criminal offenses in the sphere of economic activity pose an economic danger to the state, since most of these criminal offenses are committed by persons who are clearly aware of the legislative regulation of a particular type of economic activity.

Attention is focused on the main problems and methods of combating criminal offenses in the field of economic activity when it is hindered. The classification of criminal offenses in the field of economic activity is characterized. Emphasis is placed on the issue of procedural actions related to the collection and analysis of evidence, as well as on the need to use expertise during the investigation of criminal offenses in the field of economic activity.

The authors established that criminal offenses in the sphere of economic activity constitute a great public danger for the economy, as they are characterized by complexity, error, latency, prevalence and variety of forms of manifestation. It is noted that high-quality training of investigators and operatives will allow law enforcement agencies to work ahead of time and prevent thieves from achieving their criminal intent.

Based on the research, it was concluded that for the normal functioning of the economy in the conditions of its development and transformation, it is necessary to harmonize the legislation governing economic activity in accordance with modern problems in the field of economics, analyze the factors that complicate the counteraction to criminal offenses in the field of economic activity and develop new methods of combating with the specified criminal offenses

Key words: economic activity, criminal offenses, economic crime, investigation, countermeasures, problems of countermeasures, detection of offenses, evidence, investigative (search) actions, expertise.

Шлях України в напрямку європейського розвитку передбачає реформатування національного законодавства, впровадження міжнародного права і вдосконалення правових, політичних та економічних інститутів з метою створення держави за європейським зразком. Одним із важливих напрямів розвитку проєвропейської держави

є трансформація економіки та її розвиток з урахуванням сучасних підходів і тенденцій [4].

Для належної трансформації та розвитку економіки в сучасних умовах важливе значення має правовий захист економіки в цілому та її економічних інститутів зокрема. Кримінальні правопорушення у сфері госпо-

дарської діяльності є частиною кримінальних правопорушень у сфері економіки. Дослідження особливостей виявлення, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності, а також визначення способів протидії таким правопорушенням допоможе збільшити ефективність роботи осіб, на яких покладається здійснення досудового розслідування, що в свою чергу створить сприятливе середовище для розвитку економіки.

Питанню виявлення та протидії правопорушенням у сфері господарської діяльності особливу увагу у своїх працях приділяли М. І. Бажанов, О. М. Бандурка, Ю. В. Баулін, В. Т. Білоус, А. П. Закалок, В. С. Зеленецький, О. Г. Кальман, М. І. Камлик, М. Й. Коржанський, О. М. Костенко, Я. М. Кураш, О. М. Литвак, В. О. Мандибура, Г. А. Матусовський, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, О. І. Перепелиця, В. М. Попович, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, І. К. Туркевич, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько та багато інших фахівців в галузі права.

Кожній особі в Україні гарантується право на здійснення господарської діяльності, якщо вона не суперечить законодавству. Держава має зобов'язання забезпечувати захист конкуренції у підприємницькій сфері та захищати права споживачів, а також здійснювати контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів робіт і послуг.

Господарська діяльність – це будь-яка діяльність особи, спрямована на отримання доходу у грошовій, матеріальній чи нематеріальній формах, якщо безпосередня участь особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та значною. У зв'язку з охопленням різних форм отримання доходу, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності є одними із найбільш поширених [6].

Близько половини всіх правопорушень у галузі господарської діяльності мають спільну характеристику в тому, що мають бланкетні склади злочинів. Правильна кваліфікація цих кримінальних правопорушень неможлива без звернення до інших законодавчих та нормативно-правових актів, за допомогою яких виявляються об'єктивні та суб'єктивні ознаки цих кримінальних правопорушень. У необхідних випадках обов'язково слід звертатися до положень Цивільного кодексу, Митного кодексу України, законів «Про банкрутство», «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», «Про захист прав споживачів» та інші.

Із загальної кількості кримінальних правопорушень, зазначених на сьогодні в розділі VII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України), переважна більшість є складовими, тобто такими, що містять ознаку наявності суб'єкта кримінального правопорушення безпосередньо в диспозиції статті. У таких випадках суб'єкт кримінального правопорушення набуває значення обов'язкової ознаки складу цих кримінальних правопорушень і підлягає обов'язковому встановленню та доведенню [1].

Загалом усі кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності прийнято класифікувати залежно від виду об'єкта.

Існує досить багато систем класифікації розглянутих кримінальних правопорушень. Проте найбільш цікаву на сьогодні систему представляє О. О. Дудоров, який пропонує виділяти вісім груп кримінальних правопорушень у сфері господарської та суміжної діяльності [3, 7]:

1. Правопорушення проти системи грошового обігу, фондового ринку та порядку обігу окремих документів (статті 199, 200, 216, 222-1, 223-1, 224, 232-1, 232-2 КК).

2. Правопорушення проти системи оподаткування та системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (статті 204, 212, 212-1 КК).

3. Правопорушення проти бюджетної системи (статті 210, 211 КК).

4. Правопорушення проти порядку переміщення через митний кордон України (стаття 201 КК).

5. Правопорушення проти порядку провадження господарської діяльності (статті 203-1, 203-2, 205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 213, 227 КК).

6. Правопорушення проти прав кредиторів (статті 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222 КК).

7. Правопорушення проти засад добросовісної конкуренції (статті 229, 231, 232 КК).

8. Правопорушення проти порядку приватизації (стаття 233 КК).

Особливістю кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є їх розгалужена суспільна небезпека, що виявляється у здатності заподіяти шкоду одночасно кільком об'єктам. Наприклад, кримінальне правопорушення у сфері підприємницької діяльності (ст. 203-1 КК) може бути вчинене з одночасним ухиленням від сплати податків (ст. 212 КК). Таке одночасне пошкодження двох і більше видів предметів потребує сукупної кваліфікації кримінальних правопорушень. До того ж кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності становлять економічну небезпеку для держави, оскільки більшість цих кримінальних правопорушень вчиняються особами, які усвідомлюють законодавче регулювання тієї чи іншої господарської діяльності, тому здійснюють незаконну господарську діяльність максимально тісно до законодавчо врегульованих, часто використовуючи права свідка. Тому розслідування таких правопорушень потребує якісної підготовки слідчих та оперативних працівників, це дозволить правоохоронним органам працювати на випередження та не дасть злочинцям досягти злочинного наміру [1].

Розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності має свої особливості в тому, що значна увага звертається саме на комплекс дій, метою яких є отримання необхідних доказів. Загалом, задля розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності реалізуються слідчі (розшукові) дії, а за необхідності – негласні слідчі (розшукові) дії. Щодо слідчих (розшукових) дій, то найчастіше здійснюються такі: огляд місця події, тимчасовий доступ до речей та документів, обшук тощо. Допити осіб, проведення обшуків та оглядів є обов'язковими процесуальними діями в рамках розслідування. Що стосується проведення негласних слідчих (розшукових) дій, то варто зауважити, що такі дії можуть проводитися лише щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, але їх проведення та закріплення має важливу силу в якості доказів [8].

Зазвичай, після отримання необхідних доказів, наприклад, документів, необхідним є проведення економічної експертизи, адже залучення спеціалістів з економіки допомагає встановити розмір завданого злочином шкоди.

Однак, навіть попри чітке розуміння складу кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, а також розуміння, які слідчі (розшукові) дії повинні здійснюватися задля розслідування таких правопорушень, часто виникають труднощі у їх протидії.

Проблеми протидії кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності ускладнюються, насамперед, високим рівнем їх латентності, який, за статистичними оцінками, досягає 70–90%. До прикладу, за останні десять років спостерігається збільшення окремих кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, це, в свою чергу, збільшує як латентність вчинених кримінальних правопорушень, так і ускладнює їх виявлення та розслідування. Відповідно такий рівень латентності ускладнює виявлення та розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та не дозволяє ефективно протидіяти економічним злочинам [5].

Наступним фактором, що перешкоджає чіткій протидії правопорушенням є політичний фактор, який полягає у проведенні незбалансованої державної політики в економічній сфері та гальмуванні економічних реформ.

Також можна виділити такий чинник як надання переваги особливим (казуїстичним) кримінально-правовим заборонам, використання яких дозволяє лише інтуїтивно та фрагментарно реагувати на наявність певних економічних зловживань [6].

Варто зауважити, що протидія кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності здійснюється на основі норм міжнародного та внутрішнього законодавства. Так, після прийняття чинного Кримінального кодексу України розділ його Особливої частини, присвячений кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності, постійно поповнювався новими складами, які на сьогодні складають 88% від загальної кількості його статей.

Також, чимало змін вніс Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 року [9].

Однак, Господарський кодекс України (ГК) визначає предмет свого регулювання господарські відносини, що виникають у процесі організації та провадження господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками господарських відносин (ст. 1 ГК). Під господарською діяльністю в ГК (ст. 3) розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення і реалізацію продукції, виконання робіт або надання послуг з додатковою вартістю за певною ціною. Однак згідно зі ст. 4 цього Кодексу фінансові відносини, що виникають у процесі формування бюджетів усіх рівнів, взагалі не можуть бути предметом регулювання ГК. Тобто діяльність, пов'язана з формуванням бюджетів

та їх виконанням (мобілізація, розподіл, перерозподіл і використання), не вважається господарською. А ось кримінальні правопорушення, вчинені у сфері публічних фінансів, зокрема ухилення від сплати податків (ст. 212), порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 210), знаходяться в розділі «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. Особлива частина Кримінального кодексу» [1; 2].

Наведені факти є безумовним доказом того, що кримінальні правопорушення, вчинені у сфері формування та виконання бюджетів усіх рівнів, мають стати предметом подальших наукових досліджень для вирішення проблеми встановлення їх місця в системі Особливої частини КК.

Підсумовуючи, слід зазначити, що сучасний стан кримінального законодавства України щодо кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності свідчить про те, що законодавець не зміг розробити досконалої законодавчої бази щодо захисту економіки від кримінального правопорушення. Разом з тим, аналіз поточних кількісних та якісних показників економічної злочинності та порівняння з відповідними даними за попередні роки в цілому свідчать про низку негативних тенденцій у поширенні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, що пояснюється неефективністю контролю правоохоронними органами та вказує на необхідність удосконалення методики розслідування кримінальних правопорушень.

Тому задля нормального функціонування економіки в умовах її розвитку та трансформації необхідно гармонізувати законодавство, що регулює економічну діяльність, відповідно до сучасних проблем у сфері економіки, проаналізувати фактори, що ускладнюють протидію кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності та розробити нові методи боротьби з цими кримінальними правопорушеннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#Text> (дата звернення: 19.05.2023).
2. Господарський кодекс України: Кодекс від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 19.05.2023).
3. Дудоров О. О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.
4. Кримінальне право України. (Особлива частина): підруч. / Байлов А. В. та ін. ; за ред. О. М. Литвинова. Харків, 2011. 572 с.
5. Кваліфікація та розслідування кримінальних правопорушень проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів: навч. посіб. / Кісілюк Е. М. та ін. ; за ред. С. С. Чернявського. Київ, 2014. 112 с.
6. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет кримінального правопорушення в кримінальному праві України: навч. посіб. Харків, 1994. 75 с.
7. Дудоров О. О. Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ: Юридична практика, 2003. 924 с.
8. Часова Т. О. Особливості доказування економічних злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 324–328.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15 лист. 2011 р. № 4025-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17#Text> (дата звернення: 19.05.2023).
10. Навроцький В. О. Господарські кримінальні правопорушення: лекції для студентів юридичного факультету. Львів, 1997. 60 с.